

re i både
nye kolonier,
o. Flere af de
en skulle kom-
ravde allerede
t i processer
rmodede kæt-
igesom de i
i Spanien var
en af førkristne
med andre ord
dater og munke
te til de slag -
om religiøse -
.s.

Kapitel 4

Erobringen af aztekerriget og Mesoamerika

(cirka 1519-1540)

Som nævnt i indledningen er fokus i denne bog på erobringen af det central-mexicanske højland (se kort, s. 17 og 23) og aztekernes hovedstad Tenochtitlan i 1519-1521, men jeg vil også inddrage enkelte kilder fra mayaområdet, dels fra højlandet, hvor aztekere deltog i erobringen 1523 til 1524, dels fra det nordlige lavland, som spanierne underlagde sig i årene fra 1527 til 1543 (se kort, s. 17). Den spansk-ledede invasion varede dog betydelig længere, og først i 1697 blev den sidste uafhængige mayastat indtaget. Dette var dog ikke ensbetydende med, at kolonimagten havde en egentlig kontrol med alle egne af Mesoamerika. Sideløbende med den militære erobring fandt en såkaldt „åndelig“ erobring sted, hvilket er en betegnelse for de forskellige munkeordeners arbejde med at omvende den indianske befolkning til kristendommen. Begge disse erobringer – og ikke mindst indianernes reaktioner på dem – vil blive behandlet i dette og de efterfølgende kapitler, der tilsammen opridser hovedlinjerne i det historiske forløb fra 1519 og frem til 1600.

Cortés' ekspedition og det første møde med aztekerne

Med udgangspunkt fra Cuba havde spanierne ad flere omgange sendt ekspeditioner af sted længere vestpå, på jagt efter det frodige og folkerige fastland, de havde hørt så mange historier om. I 1518 sejlede Juan de Grijalvas lille flåde langs Yucatans nordlige

og vestlige kyst, og nåede siden til Golfkysten, ved nutidens Veracruz (se kort, s. 37). Området var underlagt det aztekiske rige, og der blev sendt bud til den aztekiske hersker Moctezuma i Tenochtitlan, som sendte to repræsentanter til kysten. Med sig havde de gaver, deriblandt guld, som blev overrakt spanierne. Grijalva vendte derefter om, men der skulle kun gå et år, før en ny ekspedition forlod Cuba. Ekspeditionen i 1519 blev ledet af Hernán Cortés (se KILDE 6). Det officielle mål var at kristne den indfødte befolkning på fastlandet og sikre rigdomme til den spanske konge. Med sig havde Cortés cirka 500 mand, inklusive flere sorte, med vidt forskellig baggrund, og kun få var soldater af uddannelse. Fælles for dem alle var dog, at de drømte om et bedre liv. Cortés' 11 skibe fulgte samme rute som Grijalva og gik i land flere steder på Yucatan-halvøens kyster. Oftest blev de mødt af voldsom modstand fra mayaerne, men i byen Champoton fik de overrakt gaver, blandt andet kvindelige slaver. Blandt disse kvinder var *Malintzin* (også kendt som Malinche og Marina) som talte både aztekisk og maya. Dette viste sig at være afgørende, eftersom Cortés tidligere havde befriet en spansk præst, Géronimo de Aguilar, som havde levet otte år i fangenskab blandt mayaerne på Yucatans østkyst, og derfor talte maya. Via Malinche og Aguilar kunne Cortés nu kommunikere med aztekerne, idet Aguilar ville oversætte fra spansk til

Hernán Cortés med soldater og indianske bærere på vej mod Tenochtitlan i 1519. Umiddelbart foran Cortés ses Malintzin, hans kvindelige tolk, og så har den indianske kunstner været omhyggelig med at gengive den sorte soldat i følget (fra *Codex Azcatitlan*, anden halvdel af 1500-tallet).

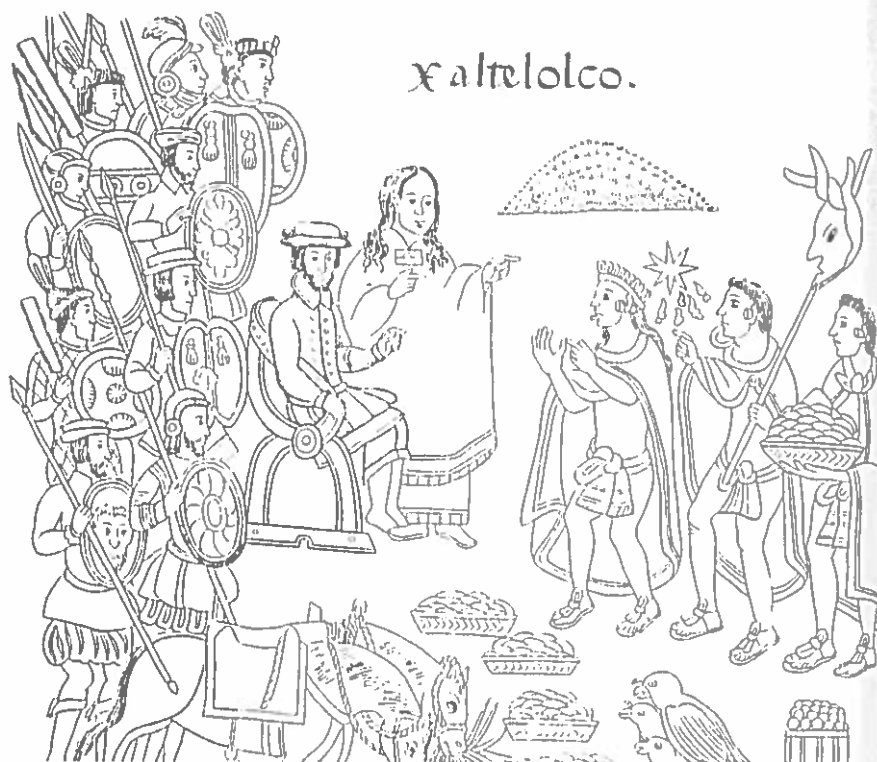
maya, og Malinche fra maya til aztekisk. Det har dog været så godt som umuligt at oversætte alle ord og begreber korrekt, og der må have været utallige misforståelser mellem de to parter, særligt i den første tid. Malinche lærte hurtigt spansk og fungerede derefter som tolk for Cortés under hele erobringen. „Næst efter Gud skylder vi Doña Marina erobringen af Ny Spanien,“ skrev conquistadoren senere.

Den 22. april 1519 gik spanierne i land på Golfkysten og grundlagde byen Villa Rica de la Vera Cruz (nord for nutidens storby Veracruz). Cortés begyndte straks at danne alliancer med områdets bystater, blandt andet Cempoala, som betalte tribut til det aztekiske rige. Nu håbede de, at spanierne kunne hjælpe dem med at besejre Tenochtitlan. Cortés har således allerede en større hær, da han forlader det tropiske lavland og begiver sig op mod den tempererede centralmexicanske højslette omkring 2.000 meter over havet, hvor klimaet minder mere om det centrale Spanien. Her når de frem til byen Tlaxcala, der ikke er en del af trippelalliancen, og tlaxcaltekerne har i lang tid været aztekernes arvefjender. De tlaxcaltekiske krigere kender terrænet, de kender aztekernes kampstrategier, og de bliver Cortés' og spaniernes vigtigste allierede de følgende to år. Efter blandt andet at have erobret den vigtige og aztekisk-kontrollerede storby Cholula undervejs når spanierne, og deres nu mange tusinde allierede, sidst på året 1519 frem til Mexico-dalen. Moctezuma har på forskellige måder forsøgt at holde de fremmede væk fra Tenochtitlan (KILDE 7), men nu er de her, og det første møde

Cortés' rute fra Golfkysten hvor man først gik i land ved Vera Cruz (Villa Rica), og siden bevægede sig ind i landet, fra lavlandet op over bjergene til byen Tlaxcala og siden Mexico-dalen.

Illustration fra 1584, der viser Malinztin, eller Marina som hun også blev kaldt, i færd med at oversætte for den siddende Cortés. Scenen udspiller sig i Tlatelolco (her stavet Xaltelolco), nabo-byen til Tenochtitlan (illustration fra *Descripción de Tlaxcala*, Special Collections Department, Glasgow University Library).

forløber stille og roligt og uden blodsudgydelser (KILDE 5 og 6). Spanierne inviteres til at slå sig ned i et af de fornemme paladskomplekser i hjertet af byen. Snart efter begynder spanierne deres første forsøg på at omvende aztekerne, og placerer blandt andet et billede af Jomfru Maria på toppen af hovedtemplet, som er indviet til aztekernes to vigtigste guder (se KILDE 5). Aztekerne reagerer med en blanding af forargelse og vrede, og der hersker i flere dage en anspændt stemning i byen.

Cortés' tilbagetog og Moctezumas død

Cortés valgte til sidst at tage Moctezuma til fange og holde ham som gidsel, da han var nervøs for, at et baghold eller oprør var på vej. Situationen spidsede yderligere til, da spanierne, anført af kaptejnen Pedro de Alvarado, gennemførte en massakre på deltagerne i en stor fest for aztekernes skytsgud Huitzilopochtli (KILDE 8). Endnu værre blev det, da Moctezuma døde under uklare omstændigheder, da Cortés bad ham berolige de oprørslystne skarer fra taget af paladset. Om Moctezuma blev slået ihjel af spanierne, eller om aztekerne selv dræbte ham ved et uheld, er ikke klart. En ny

Indiansk afbildning af Pedro de Alvarados massakre under festen til ære for Huitzilopochtli. I midten af billedet ses to forskellige typer trommer (illustration fra *Codex Durán*).

hersker, Cuitlahuac (cirka 1476-1520), indsættes kort efter på tronen, og nu begynder aztekerne at gøre sig klar til kamp. Den 30. juni om natten forsøger de skræmte spaniere at flygte, men mens de befinder sig på en af digevejene på vej mod søbredden, bliver de angrebet af tusinder af aztekere – mange i kanoer.

Soldaten Bernal Díaz del Castillo skrev: „Skulle jeg opskrive navnene på alle de mange af os, der faldt, så kunne jeg ikke så snart blive færdig dermed [...] Af Narvaez' tropper mistede de allerfleste deres liv ved broerne, belæssede med guld som de var, og astrologen Botello havde ikke nogen gavn af sin astrologi, for han blev også dræbt der tillige med sin hest.“ Mere end 100 spaniere og i tusindvis af indianske allierede bliver dræbt. Det er et blodbad, og kun med nød og næppe lykkes det Cortés og hans folk at komme i land og undslippe til Tlaxcala. Her satsede man fortsat på, at spanierne kunne hjælpe til med en sejr over de forhadte aztekere, og man indgår derfor en alliance med spanierne. Efter kun nogle måneder på tronen dør Cuitlahuac af kopper, og han bliver efterfulgt af Cuauhtemoc (1502-1525) som skal blive den sidste uafhængige aztekiske hersker.

Alliancen med Tlaxcala og erobringen af Tenochtitlan

I sikkerhed i Tlaxcala lykkedes det de hårdt sårede spaniere at komme til hægterne, og Cortés begyndte nu at lægge en ny strategi for indtagelsen af Tenochtitlan. I april 1521 drog spanierne og deres

indianske allierede igen mod Mexico-søen. De slog sig denne gang ned i Texcoco, storbyen på søens østbred, som indtil Moctezumas død havde været allieret med Tenochtitlan og en del af den magtfulde trippelalliance (se kort s. 23), men som nu havde overgivet sig. Dette giver ideelle betingelser for at iværksætte den belejring af Tenochtitlan, som var Cortés' plan. Ved at blokere byens vandforsyning og digerne ville han afskære byens befolkning fra adgang til fødevarer og drikkevand. Søen var saltholdig og vandet derfor udrikkeligt. Han fik desuden bygget 13 små sejlskibe, så spanierne

Spanierne angriber Tenochtitlan fra søsiden og de 13 sejlskibe, såkaldte brigantinere, fik en afgørende betydning (illustration fra *Historia general de las cosas de la Nueva España*).

kunne standse de kanoer, der søgte at komme til og fra Tenochtitlan. I løbet af maj-juli gennemførte spanierne flere angreb og togter ind i byen for at svække den. De rev huse ned i de snævre gader for at gøre plads til de spanske ryttere og deres heste og for at undgå angreb fra tagene, ligesom kanalerne, der løb på kryds og tværs af byen, blev fyldt op for at lette fremfærden. Efter flere ugers belejring, og plaget af sult, manglen på drikkevand og sygdomsudbrud (KILDE 6, 8 og 10), må aztekerne erkende, at slaget er tabt. Sammen med sin kone og en lille gruppe hærførere forsøgte Cuauhtemoc den 13. august 1521 at flygte over søen

i en kano, men blev fanget og overgav sig. Aztekerrigets hovedstad er dermed erobret, og den engang så smukke by er forvandlet til en rygende ruin. Díaz del Castillo erindrede senere, hvordan spanierne under deres ophold i paladset var blevet vist rundt i hjertet af byen:

Efter at vi havde set rigtigt på alt det, gik vi ud i Frugthaven og Blomsterhaven, som var højst beundringsværdig at se og vandre i, så at jeg ikke kunne blive ked af at betragte de forskellige træer og at nyde duften af hvert enkelt; der var bede fulde af roser og andre blomster [...] og en dam med ferskvand. Mærkeligt var det også at se, hvordan store kanoer kunne komme ind i Frugthaven fra søen ad en kanal, som var åbnet deri, uden at man behøvede at gå i land. Alle bygninger var smukt kalkede og skinnede af alle slags stene og malede forsyringer [dvs. udskæringer] [...] Jeg siger igen, at da jeg betragtede det, troede jeg ikke, at der i hele Verden fandtes mage til land [...] Nu er det alt sammen ødelagt; der er ikke en smule tilbage af det.

Den sidste aztekiske hersker Cuauhtemoc blev siden henrettet, anklaget for at planlægge en opstand. I modsætning til Moctezuma, som i historiebøger typisk fremstilles som svag, overtroisk og som en ubeslutsom leder, fremstilles Cuauhtemoc som en national helt, og skulpturer af ham ses i dag mange steder i Mexico.

Kilder til belysning af kulturmødet og den spanske erobring af Mesoamerika

I tidligere historiebøger, blandt andet dem til undervisningsbrug i både gymnasier og på universitetet, blev den spanske erobring af Mexico primært beskrevet på baggrund af de spanske kilder, og dermed sejrherrenes ofte meget ensidige udlægning af hændelsesforløbet. Der er ingen grund til at tro, at de kilder alene giver os et dækkende billede af begivenhederne og indianernes levevis og religion. De giver os naturligvis et afgørende og vigtigt indblik i, hvordan conquistadorerne oplevede erobringen – og hvordan de ønskede den spanske konge skulle opfatte den – men det er kun sammen med brugen af kilder forfattet af den indianske befolkning, at vi kan få et mere komplet og nuanceret

billede af, hvad der skete under og efter erobringen. Heldigvis er yngre generationer af historikere begyndt at lære de indianske sprog, som blev talt i det centrale Mexico (for eksempel aztekisk), og arbejder nu med at studere og oversætte i tusindvis af dokumenter i form af breve, sagsakter fra retssager, testamenter og meget andet fra 1500-tallets Mexico. Disse indianske kilder giver os en enestående mulighed for at forstå erobringen og koloniseringen af Mexico fra et indiansk perspektiv og dermed på en helt ny og anden måde. Af samme grund har jeg valgt at give disse „nye“ kilder særligt megen plads og opmærksomhed.

Den videre erobring og kolonisering

Selv om Tenochtitlan blev erobret i 1521, var dette ikke ensbetydende med, at erobringen af Mesoamerika var færdig. Dette hænger ikke mindst sammen med, at der faktisk var relativt få spaniere til stede i Mexico. Det er svært at sige, præcis hvor mange der ankom, men ét bud er cirka 240.000 i løbet af perioden 1520-1600, altså i gennemsnit 3.000 pr. år. I de første år kom der dog færre, og det var stort set kun mænd, som ankom. Mange af dem giftede sig derfor med lokale indianske kvinder, hvilket skulle få stor betydning for den senere udvikling, da den nye blandingsbefolkning fik en afgørende rolle. Landets størrelse gjorde det umuligt at kontrollere alle områder og alle indbyggere. Spanierne, det vil sige Cortés

Vicekongen Antonio de Mendoza, sidende på sin for nemme stol, som han afbildes i *Codex Telleriano-Remensis*. Værket opregner vigtige begivenheder år for år. En kort tekst ved siden af lyder således: „I året 3 Kanin og 1534 ankom don Antonio de Mendoza til Ny Spanien som vicekonge. De siger at stjernen røg“. Formentlig er den „rygende stjerne“ en komet som altså viste sig på himlen samme år.

Mendoza, 1535-1550). Før Mendoza kom til magten, var det dog den egenrådige Cortés, der havde den øverste kontrol, og dermed spillede en hovedrolle i den tidlige fordeling af ressourcerne. Skønt den spanske konge var imod det, oprettede Cortés et *encomienda*-system, præcis som spanierne havde gjort på eksempelvis Cuba. De spaniere, der havde deltaget i erobringen, fik således tildelt store landområder, såkaldte *encomienda*'er, og fik dermed titel af *encomendero*. Områderne svarede ofte til en tidligere *altepetl*. Det vil sige en aztekisk bystat i udstrækning. Med landområdet fulgte den indfødte befolkning, som *encomendero*'en frit kunne anvende som slaver i markene, minerne og i forskellige værksteder, og indbyggerne skulle endog oven i tvangsarbejdet betale tribut. *Encomendero*'en skulle til gengæld betale en afgift til den spanske konge og forpligtede sig desuden til at opføre en kirke og sikre, at indianerne blev oplært i kristendommen. I mange tilfælde opholdt *encomendero*'erne sig dog det meste af tiden i de større byer, hvor de forsøgte at genskabe og opretholde et liv, der mindede om det, de havde ført i Spanien. De overlod derfor opsynet med landområderne til lokale indianske ledere, som dermed bevarede en del af deres tidligere magt.

og senere vicekongerne af Ny Spanien, overtog derfor i vid udstrækning det aztekiske administrative system, og mange indianske herskere fik lov at sidde på magten, blot de fortsatte med at betale tribut. Nu til den nye spanske overmagt (se fx KILDE 24).

Kort efter erobringen begyndte fordelingen af land og menneskelige ressourcer blandt spanierne, og alle forsøgte at få det meste ud af situationen. For den spanske konge handlede det i høj grad om at sikre en kontrol med conquistadorerne og indtægterne fra de nye besiddelser. Mange beslutninger om de nye kolonier blev således taget i moderlandet Spanien, både af kongen og i Det Indiske Råd, som var blevet oprettet i Sevilla. Men Ny Spanien fik også sine egne nye magtinstitutioner. En landsret og lovgivende forsamling (*audiencia'en*) blev grundlagt, og i 1535 indsattes den første vicekonge af Ny Spanien (Antonio de

Udnyttelsen af den indianske befolkning vakte forargelse hos hovedparten af de munke, der kom til Ny Spanien, og som så på den indfødte befolkning med helt andre øjne end conquistadorerne. For dem var de en åndelig ressource snarere end en økonomisk: Nye potentielle kristne! De var derfor stærke modstandere og kritikere af encomienda-systemet (se KILDE 12). I enkelte tilfælde førte denne kamp om indianerne til deciderede konflikter mellem encomendero'er og munke, og der kendes til eksempler på, at klostre blev nedbrændt af spanierne.